

Kult v dejinách. Pohľady českých a slovenských historikov na predmetnú problematiku

V prvej polovici septembra 2019 sa v Ružomberku, na pôde Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity, prednášalo a diskutovalo o otázkach tvorby, praktizovania, prejavov, dôsledkov a o špecifikách kultového správania v priereze dejín. Dialo sa tak na fóre 3. ročníka konferencie zameranej na kultúrne dejiny, ktorej organizátorom bola, okrem už spomínanej hosťujúcej Katedry histórie FF KU v Ružomberku, aj Česká spoločnosť pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia.

Počas prvého dňa odborného podujatia, 11. 9. 2019, sa pri rečníckom pulte vystriedali piati aktívni účastníci. Ako prvý zaznel príspevok PhDr. Petra Olexáka, PhD. (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok) s názvom: *Cisár Konštantín: kult a realita*. Auditórium sa malo možnosť oboznámiť s prehľadom prameňov, ktoré sa k tejto postave viažu a vďaka kritickému prístupu prednášajúceho i zhodnotiť ich relevantnosť. Kým niektoré zo zachovaných možno označiť za tendenčné, poznačené dobovými predsudkami či príliš selektívne prístupujúce k výberu popisovaných činov a charakterových vlastností hlavnej postavy, iné, najmä tie, ktoré pochádzajú z dielne samotného Konštantína, ponúkajú viac jednoliaty obraz. V kontexte s ďalšími prameňmi, či už s mincami, epitafmi alebo sochami, tvoria odkaz vyžadujúci poctivú analýzu a interpretáciu. Autor sa zamerával aj na historiografickú produkciu nedávneho obdobia, hojne živé pripomínaním si výročia milánskeho ediktu z roku 313 n. l.

Svätého Dominika ako atribút kolektívnej identity v obrazových rodokmeňoch dominikánov predstavil PhDr. Mgr. Gabriel Hunčaga, PhD. (Dominikánsky konvent, Žilina). Skúmaná osobnosť, vystupujúca v rehoľných rodokmeňoch ako praotec, sa stala akýmsi východiskovým bodom rehoľného stromu. Dr. Hunčaga informoval, že od sv. Dominika, ako jeho zakladateľa, sa potom odvíjali jeho ratolesťi – ďalší členovia rehole, čím vznikla ikonografická predloha pre „kolektívny atribút corporate identity.“ Do rodokmeňa sa najprv radili mučeníci, svätí učenci, kazatelia a príslušníci hierarchie, od roku 1336 pribudli k jeho radom i ženy.

Mgr. Miroslav Huťka, PhD. (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok) hovoril o svätorečení ako o prostriedku etablovania sa mendikantov v stredovekých mestách a ako konkrétny príklad, na ktorom by demonštroval svoje tvrdenia, si vzal uhorských augustiniánov. Pokúsil sa analyzovať tému prenikania a pôsobenia mendikantov do stredovekých miest vo všeobecnosti, pričom konštatoval, že pri snahe etablovať sa, a to často i v cudzom prostredí, využívali rôzne prostriedky pre lepšiu interakciu s okolitým obyvateľstvom. Ako

príklad uviedol aj pokusy o svätorečenie miestneho „rodáka“ – tento akt im mal zabezpečiť ľahšiu pastoráciu a misijnú činnosť. Vyzdvihol aj osobnosť brata Víta, známeho pod menom *Vitus Panonius (Hungarus)*, ktorý sa v reholi tešil veľkej obľube, ba dokonca bol istú dobu uctievaný aj ako svätý, napriek tomu, že proces jeho svätorečenia zrejme nikdy nebol dotiahnutý do úspešného konca.

Predposledným vystupujúcim sa v stredu popoludní stal Mgr. Martin Slepíčka (Katedra histórie, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava). Prednáška, nazvaná „*Kult čtyř velkých západních církevních otců v českých zemích 14. a 15. století a jeho vyjádření prostřednictvím hagiografických zobrazení*“, otvorila otázky ohľadom vytvorenia a pestovania kultu významných latinských cirkevných otcov, konkrétne sv. Ambróza, sv. Augustína z Hippo, sv. Hieronyma a sv. Gregora Veľkého v českom prostredí. Autor načrtol spôsoby prejavovania úcty zmieneným svätým tak, ako im boli preukazované od konca 13. storočia až do obdobia konca stredoveku, a to hlavne prostredníctvom vizuálne uchopiteľných prejavov v umení, v nástennej a knižnej maľbe.

Záverečný príspevok prvého dňa konferencie, pod názvom *Vplyv protestantizmu na kult svätcov sakrálnych stavieb na príklade dvoch susedných lokalít (Krupina a Žibritov)*, predniesol PhDr. Miroslav Lukáč (Múzeum Andreja Sládkoviča, Krupina). Jeho rozprávanie sa vzťahovalo ku konkrétnym lokalitám v Hontianskej a Zvolenskej stolici, ktoré – zasiahnuté reformáciou už v 1. polovici 16. storočia – prechádzali do rúk protestantských zemepánov, a ruka v ruku s tým dochádzalo i k zmene vierovyznania miestneho obyvateľstva. Prednášajúci vysvetlil, že nejedna mestská či dedinská farnosť, disponujúca vlastným katolíckym kostolom so svojim vlastným patrónom, zažívala regres kultového správania sa miestnych voči patrónovi svojho kostola, ba dokonca dochádzalo až k jeho úplnému ignorovaniu. PhDr. M. Lukáč demonštroval spomínané deje na príklade sakrálnych stavieb, nachádzajúcich sa v Krupine a v Žibritove.

Štvrtkové dopoludnie otvoril doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc. (Česká společnost pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, z. s.). Téma *Kult slovanství v životě malých slovanských národů*, vysvetľovala rolu a postavenie slovanstva v siločiarach pôsobenia jeho vízie akejsi kultúrno civilizáčnej vzájomnosti, ale aj konkrétnej spolupráce malých slovanských národov. Časovo bola prednáška ukotvená v medzivojnovom období, s presahmi až do 19. storočia a do čias po druhej svetovej vojne. Docent Vlček v tomto prípade využil analýzu a komparáciu, vďaka ktorým sa mu podarilo poukázať na rozdiely medzi realitou a fikciou, často sa vyskytujúcou v obraze tvorenom o slovanstve. Vyvracal mýty, účelovo konštruované s cieľom posilniť národno-identifikačný a štátno-emancipačný proces, no upozornil aj na rolu slovanstva pri procese hájenia konkrétnych národných či štátnopolitických záujmov.

O fenoméne mena Hurban v slovenskom diskurze 19. storočia auditóriu porozprával Mgr. Ján Golian, PhD. (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok). Vysvetlil, že hoci Jozef Miloslav Hurban patrila v dejinách k výrazným osobnostiam svojej doby, z hľadiska svojho mena, resp. priezviska, išlo v tomto prostredí prakticky o ojedinelý výskyt. Na základe tohto zistenia sa autor rozhodol poodkryť príbehy členov rodiny Hurbanovcov, či už vo svetle obrazu,

ktorý o nich tvorili ich súputníci alebo nepriatelia, a ktorý bol kreovaný nielen počas ich života, ale aj po smrti. Meno, dodnes prežívajúce ako istý symbol, sa v podaní doktora Goliana dočkalo všestrannej analýzy: upozornil na to, ako vedelo pomáhať, predurčovať, limitovať i ohrozovať svojich nositeľov.

V istom duchu podobne ladeným bol aj nasledujúci príspevok, analyzujúci „život po živote“. Tento sa však upriamil na kult, ktorý sa vytvoril okolo osobnosti sv. Gorazda II., pôsobiaceho v pravoslávnej cirkvi. Zamyslenie sa nad tým, či v tomto prípade išlo „len“ o prirodzenú úctu alebo už priamo o kult, viedol prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, PhD. (Katedra historie, Filozofická fakulta UP, Olomouc). Načrtol pri tom postoj pravoslávnej cirkvi v českom prostredí voči biskupovi Pavlíkovi za jeho života, no sledoval aj roky tzv. Prvej československej republiky, počiatok 40. rokov 20. storočia a následnú éru komunistického režimu.

PhDr. Jakub Štofánik, PhD. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha) sa vo vystúpení na tému: *Masarykov kult na Slovensku? Vznik ČSR, formovanie republikánskeho naratívou vo verejnom priestore*, zaoberal verejným obrazom T. G. Masaryka, ktorý bol v období 1. ČSR premyslene vytváraný, šírený a podporovaný zo strany štátu i rôznych organizácií. Jeho meno sa postupne stalo akýmsi symbolom štátnosti, vlastenectva, republikánstva či priamo garanta demokracie. Autor sa v tomto prípade sústredil na spôsoby prezentácie a prijímania Masarykovho kultu najmä v slovenskej časti republiky, ktoré analyzoval hlavne prostredníctvom prezidentových ciest na Slovensko a skrz vytváranie, udržiavanie, ale i prípadné vymazávanie Masarykovho odkazu z kultúrnej pamäte a verejného priestoru na Slovensku.

V téme 20. storočia pokračoval aj ďalší vystupujúci, doc. Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD. (Ústav pamäti národa, Bratislava; Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave). Nosnou témou jeho prednášky boli *Kodifikované a nekodifikované kultúry a ich odraz v kultúrnej politike na Slovensku v 20. storočí*. Skúmal ich vznik a premeny, ktorými počas sledovanej éry prechádzali, vplyv štátnej moci na ich dotváranie či, naopak, zánik, ale i proces a podoby kodifikácie vybraných kultov. Na ich príkladoch demonštroval zásahy vládnej moci do kultúrnej politiky štátu, no najmä jej vplyv na oficiálnu interpretáciu dejín.

Mgr. Miroslav Michela, PhD. (Ústav českých dejín Filozofické fakulty UK, Praha), si miesto konkrétnej osobnosti zvolil za svoj predmet výskumu pripomínanie si výročí Slovenského národného povstania, konkrétne v rokoch 1948 – 1969. Priebeh a výraz osláv interpretoval v siločiarach meniacej sa súdobej politickej atmosféry, pričom poukazoval aj na odlišné stanoviská tradičných povstaleckých „blok“ – komunistov a demokratov. Nezabudol reflektovať ani oficiálnu politiku štátnych inštitúcií, oslavné rituály a proces vytvárania pamätníkov.

Pri téme osláv zostala aj ďalšia účastníčka, Mgr. Zuzana Hasarová, PhD. (Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra). Prostredníctvom prípravy a spôsobu osláv údajného životného jubilea vodcu východného bloku, J. V. Stalina, sa snažila poukázať na indoktrináciu pofebruárovej spoločnosti skrz budovanie nového kultu osobnosti v Československu. Postihla časové a organizačné problémy sprevádzajúce predmetné masovo-popularizačné

podujatie, analyzovala podobu a možné dopady propagandistických obsahov, šírených prostredníctvom osláv. Príspevok svojím časovým vymedzením spadal do tzv. zakladateľského obdobia komunistického režimu (1948 – 1953), konkrétne mapoval záver roka 1949.

Konferenciu uzatvoril PaedDr. Jozef Zentko, PhD. (Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta KU, Ružomberok), s témou prednášky: *Kult krásy na príklade pletenej módy 60. – 70. rokov 20. storočia*. Popísal fenomén pletenej módy, ktorá významne vstúpila do dejín odievania aj v (česko)slovenskom kultúrnom priestore, a prezentoval príklady módy v kultúrno-antropologických súvislostiach a esteticko-vizuálnych presahoch. Porozprával aj o odevných priemyselných podnikoch socialistického Československa, ktoré boli zamerané na rôznorodú dámsku a pánsku módu. Okrem odborného slova sa s poslucháčmi podelil i o bohatú fotogalériu, dokumentujúcu skúmaný kult.

Oba dni konferencie sa niesli v duchu bohatej diskusie, ktorá podnecovala ku kladeniu si ďalších otázok a predostieraniu nových výskumných hypotéz, ale viedla i k triezvo formulovaným riešeniam nastolených problémov a k možným odpovediam na vypovedané otázky. Bola príležitosťou k nadviazaniu nových kontaktov a k ďalšiemu prehĺbeniu výskumu, dotýkajúceho sa kultúrnych dejín spoločnosti.

Zuzana Hasarová, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre